

Torsdag med THORS

1. 8. 85

Om fjorton år och fem månader går vi in i ett nytt årtusende – en så sällsynt händelse att den bara inträffat en enda gång tidigare under svenska språkets existens. Så det finns inget färdigt ord för den övergången – men prof. Thors har ett förslag.

Till min sorg läste jag i juli, att en av mina flitigaste frågeställare hade dött. Längre ned i dagens spalt tar jag upp hans sista fråga.

En läsare vill veta hur det ursprungligen latinska ordet för "avtal, harmoni, allmän önskan, samstämmighet" skall stavas i svensk text. Det kan skrivas både **consensus** och **konsensus**. Den senare varianten används i finskan, som saknar c, och i tyskan. Jag föredrar personligen den latinska (och engelska) formen med c i början – latinet saknar bokstaven k.

En frågeställare vill veta bakgrunden till ordet **strunt**. Det kommer ur medellågtyskans **strunt** med betydelsen "lort, skräp" och det i sin tur torde vara av latinskt ursprung. Det motsvarande holländska ordet är **stront**.

Ett ord med liknande betydelse är **bosch** "skräp": "Det han sade var bara bosch". Det kommer ur det engelska **bosh** med samma betydelse och det igen ur det turkiska **bos** "tom, ihållig, värdelös".

Ytterligare en läsare undrar över **tjugohundralet**. Den frågan har blivit mångsidigt belyst på Hbls insändarspalter. Det kan tilläggas, att Karin Boyes läsvärda framtidsvision om sanningsserumet "Kallo-cain" (från 1940) har som underrubrik "Roman från 2000-talet". Det hade varit intressant att höra författarinnan uttala detta sistnämnda tal, som enligt vårt normala skrivsätt är

tvetydigt – vi vet ju egentligen inte om nästa århundrade eller hela följande årtusende avses.

Ett sekelskifte förestår och en annan frågande undrar hur vi samtidigt kan uttrycka att ett nytt årtusende, **millennium**, står för dörren. Något egentligt ord för det finns inte. Vi byter så sällan årtusende. Det har bara hänt en gång tidigare i svenskan, för vi räknar med det svenska språket från c. 800, då den runsvenska perioden började. Mitt förslag vore **millennieskifte**.

Ett äldre ord, som i våra dagar blir allt vanligare i en ny betydelse, är **nisch**. Ordets ursprungliga betydelse är ju "en fördjupning i en mur, en vägg, en kakelugn eller i ett berg", medan den nya betydelsen ungefär är "plats". I Hbl kunde vi nyligen läsa i en intervju: "Partiet har en egen rikspolitisk **nisch**".

Inom ekologin talar man också om nischer: "Varje art fyller en bestämd **nisch** i sin biotop, man kunde säga att den spelar sin speciella roll på den speciella scen miljön erbjuder". (Krogerus – Panelius: "Biologi för gymnasiet").

Dagens sista fråga gäller ordet **kontramandera** och dess betydelse. **Kontramandera** är att "återkalla en order, ge återbud, avbeställa". T.ex. "Premiärminister Ben-Gurions sista order **kontramanderades** inte, utan den förblev i kraft". Det här verbet har kommit till oss från franskan.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

8. 8. 85

● **PERSONALUTRYMMEN** heter det i Sverige medan vår motsvarighet "socialutrymmen" är en finlandism – lär vi oss av professor Thors när han i dag besvarar några läsarförfrågor.

En vandabo har skickat mig en kopia av en sida med kungörelser i Hbl. Vi har båda märkt, att sådana **kungörelser** ofta innehåller grova fel i sin svenska språkdräkt. Det räcker ju inte med att översättningen av dessa rätt viktiga texter görs ord för ord, utan det svåra ligger ju i det att översättningen bör vara god, naturligt svenska.

Finskan och svenskan är så olika språk att vi inte har mycket annat att skatta oss lyckliga över än att **tidsformer**na s.g.s. alltid motsvarar varandra, vilket de ju inte alltid gör i översättningar från tyska eller ryska till svenska. Det insända utdraget aktualiserade också den skillnaden mellan landets bägge officiella språk att finskan i stället för sin avsaknad av prepositioner kan ha långa genitivkedjor, medan det absolut är att rekommendera att vi på svenska bara har en genitiv (som slutar på -s) och klarar av resten med prepositioner och eventuella andra knep. T.ex. "Pekan kissan häntä" är då "svansen på Pekkas katt".

Mitt svar på denna vandabos fråga är att ordet **personalutrymmen** används i Sverige, liksom de dithörande **lunchrum**, **kafferum**, **vilrum** och det mer allmänna **personalrum**, medan

substantivet **socialutrymmen** är att beteckna som en finlandism.

En läsare är intresserad av två latinska uttryck. Det första är **mutatis mutandis**. Det betyder "Efter det att man hade förändrat det som måste förändras", dvs. "efter vederbörliga (och självklara) ändringar".

Ordet **tuskulum** avser "en lugn och lantlig fristad, ett ställe dit man drar sig undan världens jäkt". Ordet har blivit allmänt känt genom att den romerske författaren, politikern och vältalaren Cicero (106–43 f.Kr.) vid staden **Tusculum** i Latium (Rom-trakten) hade en lantgård, **Tusculanum**. Men som synes har eftervärlden ologiskt nog glömt namnet på lantgården och i stället lagt det kortare stadsnamnet på minnet.

För två veckor sedan behandlade jag ordet **funtabulla** här i spalten. Jag är tacksam för de intressanta kommentarer jag fått.

En dam minns hur hon köpte **funtabulla** på bageri Feodoroff i Helsingfors på 1920-talet. Ryskforskningens i Finland grand old man, professor Igor Vahros bekräftade, att den första delen av ordet **funtabulla** är den ryska viktbeteckningen **funt**. Hans hustru köpte **funtabulla** på samma bageri Feodoroff under första världskriget och på 1920-talet brukade han själv köpa en hel eller en halv **juntta(pulla)**, såsom ordet lyder på finska, i Villmanstrand efter skoldagens slut. Det var ett runt, vitt, mycket gott bröd, minns prof. Vahros.

Carl-Eric Thors